

DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI YAYINLARI

ULUSLARARASI
AVRUPA BİRLİĞİ
ŞÛRASI

TEBLİĞ VE MÜZAKERELERİ

(3-7 Mayıs 2000)

(II)

ANKARA - 2000

İKİNCİ GÜN BİRİNCİ OTURUM

KUR'AN VE SÜNNET IŞIĞINDA DÜŞÜNCE VE İNANÇ ÖZGÜRLÜĞÜ

Prof. Dr. Hamza AKTAN
Atatürk Üniversitesi Rektör Yardımcısı

Şûranın İkinci Oturumunun değerli üyeleri; benim size takdim etmeyi düşündüğüm tebliğin esas adı "Kur'an ve Sünnet Işığında Düşünce ve İnanç Özgürlüğü" ama konular ilk defa belirlenirken çok global isimler söylenmişti ve o başlık altında olabilir demiştim, o şekilde geçmiş programa. Esasında "Düşünce ve İnanç Özgürlüğü" konusu olacak.

İnsanoğlunun ilkelikten uygarlığa yükselme süreci, ferdin sürü içinde birsayı olmaktan çıkıp bağımsız bir birey olma yolunda katettiği aşamalardan başka bir şey değildir. Uygarlık, bireylerin diğer insanlarla paylaştıkları düşünceleri, deneyimleri, becerileri ve buluşlarının birikiminden oluşur. Bireyler farklılıklarını ne ölçüde ortaya koyabilirlerse gelişimin önü o ölçüde açılmış olur. Ferdin önceden konulmuş kurallara, yerleşik düşünce ve telakkilere, alışkanlıklara gelenek ve göreneklere tartışmasız tabi olmasını isteyen ve bunu sağlamak için ferde baskı yapan toplumlarda gelişimin yolu tıkanır. Bireyin farklılığını ortaya koyabilmesi gelişimin önkoşuludur. Fertleri farklı bir özellik taşımadığı için arılar ve karıncalar toplumunda bir gelişme gözlenmemektedir.

Kişilik haklarının ve temel hakların en önemlileri ve en başta gelenleri arasında düşünce ve inanç özgürlüğünün özel bir yeri vardır. Kişi hayatta kalabilmek için havaya ve suya ne kadar muhtaçsa saygın bir kişi olabilmek için temel haklara ve özgürlüklere o ölçüde muhtaçtır. Düşünceleri ve inançları baskıyla şekillenmiş kişiler sürüde bir sayı olmaktan öte bir anlam ifade etmezler. Kişi ancak kendi iradesiyle benimsediği, kendine ait düşünceleri ve hür iradesiyle seçtiği inançlarıyla bağımsız bir kimlik kazanabilir. Ancak bu şartlarda kendisi olabilir.

Hür düşüncenin olmuşmasına ve serbestçe ifade edilmesine imkan verilmeyen toplumlarda birtakım olumsuzlukların başgöstermesi önlenemez.

1- Düşünce ve düşünceyi ifade özgürlüğü tanınmamış toplumlarda kişiler çoğu kere inanmadıkları şeylere inanıyor, benimsemedikleri düşünceleri benimsiyor gibi davranırlar. Bu tür toplumlarda kişiler iki yüzlü davranmaya zorlanmış olurlar. Kişilerde özgüven eksikliği, korkaklık, sinmişlik ve dalkavukluk şeklinde kendi-

ni gösteren kişilik defosu ortak kimlik haline gelmeye başlar. kişilerin samimi düşüncelerinin ve gerçek inançlarının ne olduğu bilinemez olur. Kişiler ve gruplar arasında güven bunalımı oluşur. tek tip insan yetiştirilmesini, böylece toplumda bütünlüğün ve düzenin sağlanmasını temin amacıyla uygulanan baskı, hedeflenenin tam aksi bir sonuç doğurur.

2- Düşünce ve inanç üzerine uygulanan baskılar, kişilerde bu baskılara karşı bir tepki oluşmasına neden olur. Baskılar devam ettiği takdirde kişisel tepkiler kitlesel tepkiye dönüşmeye başlar. sonunda toplumsal krizler ve sosyal patlamalar başgösterir. Sözde, toplumun dirliği ve düzeni adına özgürlüklerin kısıtlanması biçiminde uygulanan baskılar, tam aksine dirlik ve düzenin bozulmasının temel nedeni olur.

3- Toplumların uygarlık yarışında sahip oldukları temel dinamiklerin başında yetişmiş insan gücü gelir. Yetişmiş insan potansiyelinin oluşabilmesi için her şeyden önce kişilerin bilim, kültür ve sanat alanında yeteneklerini geliştirebilmelerinin önü açılmış olmalıdır. Böyle bir gücün oluşması, kişilerin her türlü baskıdan ve şartlanmışlıktan uzak hür düşünceye sahip olabilmesi, kendisi ve toplumu adına özeleştiriyapabilmesi, herşeyi sorgulayabilmesi ile mümkündür. Bu nedenledir ki, düşünce ve inanç özgürlüğüne getirilen kısıntılar bütün bu olumlu gelişmelerin önünü tıkar ve tek düze bir yaşam biçimini dayatır.

Düşünce ve inanç özgürlüğünün önemine bu kısa işaretten sonra, Kur'an ve Sünnet ışığında düşünce ve inanç özgürlüğü konusuna gelelim. Fıkıh literatürüne yansıyan bazı teorik dogmaların ve uygulamaların şartlanmışlığından kurtularak, konuya Kur'an ve Sünnet açısından yaklaşıldığında, bu iki kaynakta düşünce ve inanç özgürlüğünün önüne hiçbir engel konulmadığı görülür.

Kur'an'da Düşünce ve İnanç Özgürlüğü

Yirmi üç yıllık nüzul süresi içinde hiçbir düşünce ve inancın ifade edilmesine Kur'an'da bir yasak getirildiği söylenemez. Her şeyden önce Kur'an, o günkü toplumun yerleşik ve genel kabul görmüş düşünce ve inançlarına ve yaşama biçimine bir eleştiri yöneltiyordu. Mevcut düşünce ve inançlara doğrunun ve gerçeğin kendisi olduğunu iddia ettiği, alternatif bir düşünce ve inanç teklif ediyordu. Teklif ettiği düşünce ve inancın baskıyla sindirilmesi ve yokedilmeye çalışılmasını kabul edemiyordu. Başka düşünce ve inançların kendini ifade etmesine bir yasak koyması çifte standart olurdu.

Her türlü düşünce ve inancın ifade edilmesine müsaade etmek bir yana, aykırı düşünce ve inançlara Kur'an bizzat kendi metni içinde yer veriyordu. Farklı düşünce ve inançlar kendi mantıkları içinde nasıl ifade ediliyorlarsa Kur'an'da aynen tekrarlanmış, ancak bu düşünce ve inançların yanlışlıkları ve tutarsızlıkları ortaya konulmuştur. Bir başka ifade ile fikire fikirle karşılık verilmiştir. Diğer taraftan farklı dinlere ve inançlara baskı yapılmaması gerektiği, herkesin dilediği düşünceyi benimseyebileceği, istediği inancı seçebileceği belirtilmiştir.

Dehriyyun

Farklı düşünceler kendi mantıkları içinde Kur’anda ifade edilmiştir. Sözelimi felsefe literatüründe dehriyyun olarak tanımlanan felsefecilerin düşünceleri Kur’an’da şöyle ifade edilmiştir: **“Onlar -hayat ancak bu dünyada yaşadığımızdan ibarettir. Yaşarız ve ölürüz. Bizi öldüren zamandan başka bir şey değildir-dediler. Bu konuda onların bildikleri bir şey de yoktur. Onlar sadece tahminlerine göre hüküm veriyorlar”** (Casiye, 45/24).

Atalar Geleneği

İnsanların yanlışta ısrarlarını geleneklere ve atalara saygı temeline dayandıran görüşleri, muhtelif ayetlerde onların kendi ifadeleriyle tekrarlanır ve bunun yanlışlığına işaret edilir. Örnek olarak birkaç ayetin mealini verelim: **“Onlara -Allah’ın indirdiği Kitaba ve Rasülüne gelin- denildiği zaman -babalarımızı üzerinde bulduğumuz yol bize yeter- derler. Babaları birşey bilmiyor ve doğru yol üzerinde bulunmuyor olsalar da mı?”** (Maide 5/104);

“Onlar bir kötülük yaptıkları zaman -babalarımızı bu yol üzerinde bulduk. Allah da bize bunu emretti- derler. De ki Allah kötülüğü emretmez. Allah’a karşı bilmediğiniz şeyleri mi söylüyorsunuz?” (Araf 7/28);

“Onlar Musa’ya -sen bizi babalarımızın tuttuğu yoldan döndürmek, sen ve kardeşin egemen ve saygın kişiler olasınız diye mi bize geldin? Biz size inanmıyoruz- dediler” (Yunus 10/78);

“İbrahim -peki, yalvardığımızda o putlar sizi işitiyor yahut size fayda ve zarar verebiliyorlar mı? dedi. -Hayır ama biz babalarımızı böyle yapar bulduk diye cevap veridiler. Bunun üzerine İbrahim -sizin ve atalarınızın tapındıkları şeylerin mahiyetini sorgulamıyor musunuz?- dedi” (Şuara 26/72-76);-

“Onlara -Allah’ın indirdiğine uyun- denildiğinde -hayır biz atalarımızın yolunda gideriz- derler. Peki ya Şeytan atalarımızı aevli ateşin azabına çağırıyorsa da mı?” (Lokman 31/21);

“Bundan önce onlara bir kitap verdik de ona mı tutunuyorlar? Hayır böyle bir şey yok. Onlar sadece -babalarımızı bir dine bağlanmış gördük, biz de onların izlerinden gidiyoruz- derler. Senden önce hangi memlekete bir uyarıcı göndermişsek onların vardıkları hep -atalarımızı bir din üzerinde bulduk, biz de onların izinde gidiyoruz- demişlerdir” (Zuhruf 43/21-23);

Kaderci Yaklaşım

Bazılarının rahman olan Allah’tan başka şeylere tapınmıyor olmalarını kaderci bir yaklaşımla Allah’ın iradesine bağlayarak kendi haklılıklarını kanıtlamaya çalıştıkları yine kendi ifadeleriyle şöyle açıklanır: **“Dediler ki -Rahman (olan Allah) dilesydi biz bu putlara tapmazdık.- Onların bu hususta bir bildikleri yoktur. Sade-**

ce dayanaktan yoksun boş laflar ediyorlar” (Zuhruf 43/20). Bu görüşü ileri sürenler yeryüzünde tanrının iradesine aykırı bir şey olmaz, eğer biz putlara tapınıyorsak demek ki tanrının buna rızası vardır teorisine dayanmaktadırlar. Allah’ın kendisine ortak koşulmasını istemeyeceği, kesinlikle buna rızasının bulunmadığı Kur’anda işlenen ana temadır.

Putlar Tanrı Değil Tanrı Katında Şefaattirler

Bazılarının putları tanrı edinmediklerini, sadece Allah katında aracı olmaları için onlara tapındıklarını, böylece tevhit akidesiyle çelişmediklerini savunmaya çalışmaları kendi ifadeleriyle şöyle açıklanır: **“Onlar Allah’ı bırakıp kendilerine ne zarar ne de fayda verebilecek şeylere tapıyorlar ve -bunlar Allah katında bizim şefaattirlerimizdir- diyorlar. De ki -siz gökte ve yerde Allah’ın bilmediği bir şeyi mi Allah’a haber veriyorsunuz?- Haşa! Allah onların ortak kabul ettiklerinden uzak ve bu şekilde bir ilişki kurulamayacak kadar yücedir.”** (Yunus 10/18) Görüldüğü gibi bu hükmün yanlışlığı kendi içindeki boşluk ve çelişkilerle açıklanmaktadır. Eğer Allah, putları kullarıyla kendi arasında bir şefaattir olarak kabul etmiş olsaydı kullarına bunu muhakkak bildirirdi. Putperestlerin ellerinde bu hükmün doğruluğunu kanıtlayacak bir bilgi bulunmamaktadır. Oysa ki dini bilgilerin kaynağı vahiydir. Yanlarında vahye dayalı bir bilgi olmadığına göre verdikleri hüküm temelsiz zan ve tahminden ibaret kalmaktadır.

Çürümüş Bedenlere Yeniden Hayat Verilemez

Ölümden sonra diriliş ve hesabı inkar edenlerin çürümüş kemiklerin tekrar diriltilemeyecek hale gelmiş olduğu iddiası kendi mantıkları ve ifadeleriyle aynen verilir ve bu düşüncenin yanlışlığına işaret edilir: **“Kendi yaratılışını unutarak bize karşı misal getirmeye kalkışıyor ve -şu çürümüş kemikleri kim diriltecek- diyor. De ki onları ilk defa yaratmış olan diriltecek. Çünkü Allah neyi nasıl yaratacağını çok iyi bilendir”** (Yasin 36/78-79). Toprağa karışmış bir ceset ve çürümüş bir kemik olduktan sonra diriltmenin imkansızlığını savunanların iddialarına muhtelif ayetlerde kendi ifadeleriyle yer verilmiş ve yanlışlıklarına işaret edilmiştir. (Bakmız İsrâ 17/49,98; Müminun 23/35,82; Sâffât 37/16,35; Vâkı’a 56/47; Nâzi’ât 79/11).

İnsanın Tanrılık İddiası

Tanrılık iddiasında bulunan Nemrut’un, iddiasını kanıtlamak üzere Hz. İbrahim ile tartışmaya gidiği anlatılır, tartışma sırasında ileri sürülen karşılıklı iddialar ve kanıtları detaylı olarak verilir. **“Allah kendisine zenginlik ve hükümdarlık verdiği için şımararak Rabbi hakkında İbrahim ile tartışmaya gireni görmedin mi? O zaman İbrahim -Rabbim hayat veren ve öldüren- demişti. O da -hayat veren ve öldüren benim- dedi. İbrahim -Allah güneşi doğudan getirmektedir, hadi sen**

de O'nu batıdan getir- dedi. Bunun üzerine inkar eden söyleyecek bir söz bulamadı" (Bakara 2/258).

Dünyevi İtibar Uhrevi İtibarın Kanıtıdır

Kişinin dünyadaki zenginlik ve itibarının ahiret gününde de ayrıcalıklı ve itibarlı olacağına kanıt olduğu düşüncesinde olanların görüş ve kanaatları kendi ifadeleriyle aktarılmakta ve bu düşüncenin yanlışlığına işaret edilmektedir. Bu konu mealen şöyle nakledilmektedir: "Rasulüm ayetlerimizi inkar eden adamı gördün mü? O -muhakkak surette ahirette de bana mal ve evlat verilecek- dedi. O gaybı mı biliyor, yoksa Allah katından bir söz mü aldı?" (Meryem 19/77-78). Bu sözü söyleyen kişi gaybı bilmediğine ve Allah katından da bir söz almadığına göre iddiası sadece boş bir kuruntudan ibaret kalmaktadır.

Küçük Şeyler Yaratıcılık ve Kudret Ölçüsü Olmaz

Allah'ın yaratıcılığına, kudretine, ilim ve hikmetine örnek olarak Kur'an'da sivrisinekten sözedilmesini Allah'a yakıştıramayan inkarcılar buradan Kur'an'ın Allah kelamı olmadığı sonucunu çıkarmışlardır. Sivrisineğin hatta daha küçük yaratıkların da bir kudret, ilim ve hikmet örneği oluşturduğu, küçük yaratıkları önemsiz görmenin cehalet ve anlayışsızlık olduğu açıklanmaktadır. (Bakınız Bakara 2/26).

Tanrının İnsan Şeklinde Görülen Oğlu Vardır

Tanrının oğul edindiği iddiasına bu iddianın sahiplerinin ifadeleriyle yer verilir ve kısa cevaplarla tenkit edilir. "Müşrikler -Allah çocuk edindi- dediler. Haşa o bundan münezzehdir. O'nun çocuğa ihtiyacı yoktur. Göklerde ve yerde ne varsa O'nundur. Bu hususta yanınızda herhangi bir deliliniz yoktur. Allah hakkında bilmediğiniz şeyleri mi söylüyorsunuz?" (Yunus 10/68); Karşılaştırınız Bakara 2/116).

"-Allah çocuk edindi- diyenleri uyarmak için kulu Muhammed'e içinde yanlışlık ve çelişki bulunmayan dosduğuru kitabı indirdi. Ne onların ne de atalarının bu konuda hiçbir bilgisi yoktur" (Kehf 18/4-5).

"-Rahman olan Allah çocuk edindi- dediler. Hakikaten siz pek çirkin bir şey ortaya attınız" (Meryem 19/88-89).

Hz. İsa'nın Allah'ın oğlu olduğu görüşünün de şirkten başka bir şey olmadığı, zira İsa'nın bir insan olduğu şu ifadelerle açıklanır: "Meryem oğlu İsa ancak bir peygamberdir. O'ndan önce de birçok peygamberler gelip geçmiştir. Anası da çok doğru bir kadındır. Her ikisi de yemek yerlerdi. Bak onlara delilleri nasıl açıklıyoruz. Sonra bak nasıl haktan yüz çeviriyorlar" (Maide 5/75). Hz. İsa'nın yemek yemesi o'nun uluhiyet sıfatı taşımadığının kanıtı olarak gösterilmektedir. Gıda almak beslenme ihtiyacından kaynaklanmaktadır. beslenme ihtiyacını duymak bir

zaafiyet ve eksiklidir. kendisinde uluhiyet sıfatı bulunan bir varlıkta zaaf ve noksanlık bulunmamalıdır. O halde Hz. İsa'ya uluhiyet sıfatı yakıştırmak yanlıştır.

Peygamberlere Sihirbaz Yakıştırması

Peygamberlerin sihirbaz olduklarına dair iddialara da yer verilir ve bu iddiaların tutarsızlığına işaret edilir. **“Katımızdan onlara hak gelince - bu kesinlikle bir sihirdir- dediler. Musa - size hak geldiğinde onun için hep böyle mi söylersiniz? Bu bir sihir midir? Halbuki sihirbazlar kalıcı başarıya ulaşamazlar dedi”** (Yunus 10/76-77). İnkarcıların hakkı reddetmek için sığındıkları en kolaycı yol mucizelerin sihir olduğu, peygamberlerin de sihirbaz olduğudur. İnkarcılar bu iddialarını ileri sürerken peygamberlerin içtenlikleri, samimiyetleri ve tutarlılıklarıyla pek çok insanı yepyeni bir inanç ve hayat anlayışıyla kendilerine bağladıklarını, çağları aşan kalıcı başarı sağladıklarını, sihirbazların bu niteliklerden çok uzak bulduklarını gözardı ederler.

“Firavun ve adamları şöyle dediler -Musa ve Harun biraderler muhakkak ki sizi yurdunuzdan çıkarmak ve sizin örnek yolunuzu ortadan kaldırmak isteyen iki sihirbazdırlar sadece” (Taha 20/63).

İnkarcıların hakkı inkar etmek için sihir bahanesine sığınmayı itiyat edindiklerine işaret edilir: **“Onlara gökten bir kapı açsak da oradan yukarı çıksalar yine de -gözlerimiz boyandı, daha doğrusu bize büyü yapıldı- derler”** (Hicr 15/14-15).

Peygamber İstenen Her Mucizeyi Göstermeli

İnkarcıların istedikleri her mucizenin gösterilmemiş olmasını peygamberlerin sahteliğinin ve onları peygamber olarak kabul etmemekte haklılıklarının kanıtı olarak göstermelerinin mantıksızlığına işaret edilir: **“Hani onlar bir zaman -Ey Allah'ım! Eğer bu kitap senin katından gelmiş bir gerçekse üzerimize gökten taş yağdır, yahut bize elem verici bir azap getir- demişlerdi. Halbuki sen onların içinde iken Allah onlara azab edecek değildir. Ve onlar mağfiret dilerlerken de Allah onlara azab edecek değildir”** (Enfal 8/32-33).

“Onlar -sen bizim için yerden bir kaynak fışkırtmadıkça sana asla inanmayacağız- dediler. -Veya senin bir hurma bahçen ve üzüm bağın olmalı; öyle ki içlerinden gürül gürül ırmaklar akıtmalısın. Yahut iddia ettiğin gibi üzerinize gökten parçalar yağdırmalısın veya Allah'ı ve melekleri bize göstermelisin. Veya altından yapılmış bir evin olmalı ya da göğe çıkmalısın. Bize okuyacağımız bir kitap indirmediğin göğe çıktığına da asla inanmayız-, de ki Rabbimizi tenzih ederim. Ben sadece insan olan bir peygamberim” (İsra 17/90-93). Bu cevapla peygamberin bir insan olarak istenen her konuda mucize gösteremeyeceğine, mucizenin ilahi hikmete uygun düştüğü ölçüde ancak Allah tarafından gösterildiğine işaret edilmektedir.

Bu paralelde inkarcıların ölen atalarının diriltilmesini imanlarının önkoşulu olarak ileri sürmelerini ve ataları diriltilmediği takdirde inanmamakta haklı olacakları mantığının isabetsizliğine de işaret edilmektedir. **“Onlara açıkça ayetlerimiz okunduğu zaman -doğru sözlü iseniz atalarımızı getirin- demelerinden başka delilleri yoktur. De ki -Allah sizi diriltir, sonra öldürür. Sonra sizi şüphe götürmeyen kıyamet gününde biraraya toplar. Fakat insanların çoğu bilmezler”** (Casiye 45/25-26). Bu mantığın isabetsizliği imtihan hikmetine uygun düşmeyen bir talepte bulunmaktadır. Çünkü dünya bir imtihan alanıdır. Ölüm hesap verilecek başka bir aleme intikalin ilk aşamasıdır. Dünyaya tekrar dönüş imtihan hikmetine uygun düşmediğinden öldüren ve diriltenin sadece Allah olduğuna işaretle yetinilmiştir.

İnsandan Peygamber Olmaz

Peygamberlerin normal insan niteliklerine sahip olmaması gerektiği fikrinde olanların görüşlerine de yer verilmiş ve tartışılmıştır: **“Zaten kendilerine hidayet rehberi geldiğinde insanların buna inanmalarını sırf -Allah peygamber olarak bir beşeri mi gönderdi- demeleri engellemiştir. Onlara şunu söyle -eğer yeryüzünde yerleşmiş gezip dolaşan melekler olsaydı elbette onlara gökten peygamber olarak bir melek gönderirdik”** (İsra 17/94-95). İnsanlara ve meleklerle ancak kendi türlerinden ve kendi içlerinden peygamber gönderileceği bunun yaratılış kuralı olduğuna işaretle cevap verilmektedir.

Bu düşüncenin başka türlü ifadesine de yer verilmektedir: **“Onlar dediler ki -siz de bizim gibi bir insandan başka bir şey değilsiniz. Siz bizi atalarımızın tapmış olduğu şeylerden döndürmek istiyorsunuz. Öyleyse bize apaçık bir delil getirin- Peygamberleri onlara dediler ki -Evet biz sizin gibi bir insandan başkası değiliz. Fakat Allah nimetini kullarından dilediğine lütfeder. Allah’ın izni olmadan bizim size bir delil getirmemize imkan yoktur. Mü’minler ancak Allah’a dayansınlar”** (İbrahim 14/10-11).

Peygamberler Diğer İnsanlardan Farklı Olmalıdır

Bazı inkarcılar da peygamberlerin diğer insanlardan farklı özellikler taşıması gerektiğini ileri sürerek haklılıklarını kanıtlamaya çalışmışlardır. bu tür iddialara da yer verilir: **“Onlar şöyle dediler: -Bu ne biçim peygamber! Bizler gibi yemek yiyor, çarşılarda dolaşiyor. O’na bir melek indirilmeli, kendisiyle birlikte o da uyarıcı olmalıydı. Yahut kendisine bir hazine verilmeli veya mahsulünden yiyip içeceği bir bahçesi olmalıydı-. O zalimler mü’minlere -siz ancak büyüye tutulmuş bir adama uymaktasınız- dediler. Rasulüm senin hakkında nasıl da tutarsız iddialarda bulunuyorlar. Artık onlar doğru yolu terketmişlerdir. Hakka ulaştırın hiçbir yol da bulamazlar”** (Furkan 25/7-9).

Peygamberler Zengin ve İtibarlı Kişilerden Olmalı

Peygamberlerin zengin ve itibarlı kişilerden olması gerektiği, çoğunlukla fakaranın uyduğu bir dinin hak bir din olamayacağı, itibarlı kişilerin itibar etmediği bir dinin hak ve doğru olmasının mümkün olmadığı görüşüne de yer verilir ve tartışılır. “İnkarcılar -bu Kur’an’ın iki şehir halkından bir büyük kişiye indirilmesi gerekmez miydi?- dediler. Rabbinin rahmetini onlar mı paylaşıyor?” (Zuhruf 43/31-32).

İnkarcıların bu kapsamda Nuh ile tartışmaları nakledilir: “Nuh -Allah’tan korkun ve bana itaat edin- dedi. Onlar şöyle cevap verdiler: -Düşük seviyeli gördüğümüz fakir fakara takımı etrafını sarmışken sana iman etmemizi nasıl beklersin?- Nuh dedi ki -Onların yaptıkları hakkında bilgim yoktur. Onların hesabı ancak rabbime aittir, bir düşünseniz. Ben iman eden kimseleri kovacak değilim. Ben ancak apaçık bir uyarıcıyım.” (Şuara 26/111-115).

Zenginliği sosyal itibarın tek kriteri olarak gören kişiler, itibardan yoksun olarak gördükleri avamdan kişileri kendi statülerinde görmeyi bir türlü kabul edememişlerdir. Bu nedenle peygamberlik gibi önemli bir sosyal görevin ve bunun sağlayacağı itibarın nasıl olup da tanrı tarafından avam sınıfından birine verilebileceğine akıl erdirememektedirler. Oysa ki peygamberlik görevi akıl, hikmet, basiret, nefse hakimiyet ve olgunluk ister. Peygamberlik ilahi bir nimettir. Ancak bu nitelikleri taşıyana verilir. Mal varlığının peygamberlik için aranan nitelikler arasında yeri olamaz.

Kur’an Öncekilerin Masallarındır

Kur’an’ın öncekilerin masallarından başka bir şey olmadığı, Hz. Muhammed’e birileri tarafından öğretildiği iddiasına yer verilir. Kur’an’ın içeriğine bakıldığında bu iddianın anlamsız olduğuna işaret edilir. “Onlar dediler ki: -Bu ayetler O’nun başkasına yazdırdığı ve kendisine sabah akşam okunmakta olan öncekilerin masallarındır.- Rasülüm de ki: Onu göklerde ve yerdeki gizlilikleri bilen Allah indirdi.” (Furkan 25/5-6). Kur’an’ın içeriğine bakmıyor musunuz? Bu bir insan öğretisine benziyor mu? İnsan ufkunu, insan düşüncesinin boyutunu çıkaramıyor musunuz? Bir insanın böyle bir kitap ortaya koyabilmesi mümkün mü? Bu soruların sorulduğu sonucunu “O’nu göklerde ve yerdeki gizlilikleri bilen Allah indirdi” ifadesinden çıkarabiliyoruz.

Peygamberler İçin Deli, Şair, Sihirbaz, Kahin, Şöhret Meraklısı İthamları

Peygamberler deli, şair, sihirbaz, kahin, şöhret ve itibar meraklısı olarak nitelenmiştir. Peygamberler kendilerine yakışmayan bu sıfatlarla itham edilerek yalancı oldukları kanıtlanmaya, ret gerekçeleri tedarik edilmeye çalışılmıştır. (Bakınız Hicr 15/6; Müminun 23/25; Şuara 26/27; Saffat 37/36; Dühân 44/14; Zariyat 51/39,52; Tur 52/29; Kamer 54/9; Kalem 68/2,51). Fakat bu iddialar sözlü cevaplar kadar biz-

zat peygamberlerin davranışlarındaki samimiyetleri ve kalıcı başarılarıyla çürütülmüştür. Çünkü sahtekarların davranışlarında samimiyet görülmez ve başarıları kalıcı olmaz.

Tanrı İnsana Kitap İndirmez

Bazı yahudilerin hiçbir insana k kitap indirilmemiştir iddiası şu ifadelerle çürütülmektedir. “Allah’ı gereği gibi tanımadılar. Çünkü -Allah hiçbir insana bir şey indirmedir- dediler. De ki: -Öyleyse Musa’nın insanlara bir nur ve hidayet olarak getirdiği kitabı kim indirdi- Siz O’nu kağıtlara yazıp istediğinizi açıklıyor çoğunun da gizliyorsunuz” (En’am 6/91). Allah tarafından indirilmiş olduğuna inandığı bir kitabı elinde tutan ve bunu insanlara Allah’ın kitabı olarak okuyup dururken Allah hiçbir insana kitap indirmemiştir diyenin iddiasının tutarsızlığı ortadadır.

Allah Bize Azap Etmez

Ehl-i kitabın biz Allah’ın oğulları ve sevgilileriyiz iddialarının bir kuruntudan ibaret bulunduğu şu ifadelerle çürütülür “Yahudi ve Hıristiyanlar -biz Allah’ın oğulları ve sevgilileriyiz- dediler. De ki: -Öyleyse günahlarınızdan dolayı size niçin azab ediyor? Doğrusu siz de O’nun yarattığı insanlardansınız-” (Maide 5/18). Bu paralelde Yahudilerin bize sayılı günlerde azab dokunur. (Al-i İmran 3/24), ümmiler için bize sorgu yoktur. (Al-i İmran 3/757), Allah fakirdir biz zenginleriz (Al-i İmran 3/181) gibi iddialarının da yersiz ve haksızlığına işaret edilir.

Yıldız, Aya ve Güneşe Tapınma

Yıldızlara, aya ve güneşe tapınanların yanlışlığını ortaya koymak için Hz. İbrahim’in bir süre yıldızlara, aya ve güneşe tapar görünüp sonra bunların batıp koybolduğunu göstererek bunlara tapmanın şirk olduğunu, esasen bir hanif olarak gökleri ve yeri yoktan yaratan Allah’a yönelmek gerektiğini nasıl kanıtladığı detaylı olarak anlatılır. (Bakınız En’am 6/76-79).

Verilen bu örneklerden düşüncenin her çeşidinin doğru veya yanlış, faydalı veya zararlı, yapıcı veya yıkıcı ayırımı yapılmaksızın tartışmaya açık olduğu, düşünceye gene kendi mantığı içindeki çelişkiler ortaya konularak fikirle cevap verileceği, yanlış düşüncelerin neden olabileceği olumsuzlukları ortadan kaldırmanın doğru yönteminin de ancak bu olabileceği sonucunu çıkarabiliriz. Dinde zorlama olmadığını ifade eden ayet de (Bakara 2/256) başka bir anlama gelmez.

Düşünce ve İnançta Kişisel Tercih

Yukarıda örneklerini verdiğimiz ayetler ışığında insanların düşünce ve inançlarını değiştirmelerini sağlamada benimsenen usulün ikna yöntemi olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. İknâ yönteminin tabii sonucu kişiye özgürlük tanınmış olmasıdır. O halde İslamda inancın kişisel bir tercih olduğunu söylemek bu mantığın gereğidir.

Baskı uygulandığı takdirde düşünce ve inanç kişisel olmaktan ve tercih edilir olmaktan çıkar. Özgür iradeyle kabul edilmemiş inancı inanç olarak nitelemek de mümkün değildir. **“Dinde zorlama yoktur. Artık doğrulukla eğrilik birbirinden ayrılmıştır. O halde kim Tağut’u reddedip Allah’a inanırsa kopmayan sağlam kulpa yapışmış olur. Allah işitir ve bilir”** (Bakara 2/256). Mealindeki ayet bu hüküm doğrudan ve açık bir biçimde ifade etmektedir.

Esasen baskı altında veya şartların zorlamasıyla kabul edilmiş görülen inancın inanç olarak nitelenmesinin doğru olmayacağı, bu inancın ne o kişiye, ne de topluma bir yarar sağlamayacağı **“Bedeviler -inandık- dediler. De ki: -Siz iman etmediniz, ama boyun eğdik deyiniz. Henüz iman kalplerinize yerleşmedi”** (Hucurat 49/14) mealindeki ayette açık bir şekilde ifade edilmektedir. Müslüman görünmekte kendileri için yarar gören fakat inançlarında samimi olmayan bedevi arapların içten olmayan bu davranışlarının Allah katında kendilerine sağlayacağı kişisel bir yararı olmadığı gibi topluma sağlayacağı bir yarar da yoktur. Zira içten olmayan inançlarıyla toplumun bünyesini zaafa uğratmaktan başka bir katkıları olmayacaktır. Bu ayet aynı zamanda inancın özgür irade ile seçilen kişisel tercih olduğunu dolaylı olarak da ifade eder.

İnançta özgürlüğün esas olduğunu, inancından dolayı kimsenin baskı altına alınamayacağını **“Ve de ki: -Hak Rabbinizden gelmiştir. Öyleyse bundan böyle dileyen iman etsin, dileyen inkar etsin”** (Kehf 18/29). Mealindeki ayet de yoruma gerek bırakmayacak kadar açık bir ifadeyle anlatır. Kafirun Suresi’nde **“Sizin dininiz size, benim dinim bana”** (Kafirun 109/6). Mealindeki ayet herkesin kendi inancında serbest olduğunu açık ifadesidir.

İnancın zorla kabul ettirilebilecek bir şey olmadığı, peygamberlerin görevinin sadece ilahi mesajı insanlara iletme olduğu **“Ya Muhammed! Eğer insanlar hakkı inkar ederlerse üzülme, sana düşen sadece duyurmaktır. Allah kullarını çok iyi görmektedir”** (Al-i İmran 3/20) âyetiyle ve bu mealde muhtelif ayetlerle 13 kez tekrarlanarak vurgulanmıştır. (Bakınız Maide 5/92,99; Ra’d 13/40; İbrahim 14/52; Nahl 16/35,82; Nur 24/54; Ankebut 29/18; Yasin 36/17; Şura 42/48; Ahkaf 46/35; Tegabiün 64/12)

Peygamberler’in sevdikleri kişileri dahi imana ikna edemeyeceklerini ifade eden **“Rasülüm sen sevdiğini hidayete erdiremezsin, bilakis Allah dilediğine hidayet verir ve hidayete erecek olanları en iyi O bilir”** (Kasas 28/56) âyeti de inancın özgür iradeye bırakılmış tamamen bireysel bir konu olduğunu açıklar.

Peygamberin insanların iman etmesini sağlamak gibi bir görevlerinin olmadığı inancın bir tercih meselesi olduğu **“Rasülüm! Onlar iman etmiyorlar diye neredeyse kendini yiyip tüketeceksin. Biz dilesek onların üzerine gökten bir mucize indiririz de ona boyunları eğilip kalır”** (Şuara 26/3-4) mealindeki ayetle farklı bir şekilde açıklanmaktadır.

Düşüncenin ve inancın kişisel bir tercih olduğu düşünce ve inançlarını değiştir-

meye zorlanamayacakları Kur'an'da farklı ifadelerle tekrarlanmaktadır. **“Rasülüm sen onları uyarmaya devam et. Çünkü senin görevin sadece uyarmaktır. Sen kimseyi zorlayacak değilsin”** (*Gaşiye 88/21-22*), mealindeki ayet hiç kimseye inancını değiştirmek için baskı yapılamayacağını yoruma gerek bırakmayacak kadar açık ifade etmektedir. **“Eğer onlar yüz çevirirlerse bilesin ki biz de seni onların üzerine bekçi olarak göndermedik. Sana düşen sadece duyurmaktır”** (*Şura 42/48*). Mealindeki ayet de aynı kuralın farklı bir ifadesidir.

Hız. Peygamber'in görevinin sadece ilahi mesajı iletmek ve duyurmaktan ibaret bulunduğu Kur'an'da önemine binaen muhtelif ayetlerde tekrarlanmaktadır. **“Rasülüm eğer kabul etmezlerse üzülmeye. Sana düşen sadece duyurmaktır”** (*Al-i İmran 3/20*); **“Peygamberin görevi anlaşılır biçimde apaçık duyurmaktan ibarettir”** (*Nahl 16/35*). Bu ayetlerde düşünce ve inanç üzerine baskı yapılamayacağı, düşünce ve inancın bireyin tamamen özgür seçimine bırakılmış bir konu olduğu çok açık bir biçimde ifade edilmektedir. Bu mealde Kur'an'da pek çok ayet mevcuttur. (*Bakınız Maide 5/92,99; Ra'd 13/40; İbrahim 14/52; Nahl 16/82; Nur 24/54; Ankebut 29/18; Yasin 36/17; Şura 42/48; Ahkaf 46/35; Tağabiün 64/12*)

İnsanlar inançlarından dolayı kimseye hesap vermek zorunda değildir. Hakkı inancın yararı kişinin kendinedir, inançsızlığın zararı da gene kişinin kendinedir. Başka bir ifadeyle inanç konusu kişi ile Rabbi arasındaki bir meseledir. **“De ki: Ey insanlar! Size Rabinizden hak gelmiştir. Artık kim doğru yola gelirse ancak kendisi için gelecektir. Kim de saparsa o da kendi aleyhine sapacaktır. Ben sizin üzerinize vekil değilim (Benim görevim duyurmaktır)”** (*Yunus 10/108*) âyeti de inancın tümüyle kişisel bir tercih olduğunu açıklamaktadır. İnançın bir kişisel tercih konusu olduğu, sorumluluğun da kişisel olduğunu ifade eden pek çok ayet mevcuttur. (*Bakınız İsra 17/15; Neml 27/40,92; Fatur 35/18; Zümer 39/41*).

Her Düşüneye Açıklık Prensiptir

Düşüncenin serbestçe ifade edilmesine bir engel konulmaması, önyargılarla hiçbir düşünceye kapalı olunmaması, her düşünceyi dinlemeye açık olunması gerektiğine Kur'an'da işaret edilmiştir. Her düşünceyi dinlemeye açık olmak bunların tümünü kabul etmek anlamına gelmez. Kur'an'ın ifadesine göre Mü'minler açıklanan düşünceler içinde ancak doğru ve yararlı gördüklerini kabul etmelidirler. Ayette bu konu şu mealde ifade edilmektedir. **“Ey Muhammed! Sözü dinleyen ve en güzeline uyan kullarımı müjdele. İşte Allah'ın doğru yola ilettiği kimseler onlardır. Gerçek akıl sahipleri de onlardır”** (*Zümer 39/17-18*). Görüldüğü üzere bu ayette hiçbir düşüncenin peşinen mahkum edilemeyeceği, her düşüncenin serbestçe ifade edilebileceği, ancak açıklanan düşüncelerin doğru ve yararlı olanının tercih edilmesi gerektiği ifade edilmektedir.

Açıklanan bir düşünceyi dinlememek, aykırı görünen düşünce sahipleriyle iletişimi kesmek düşünceye düşünceyle karşılık veremeyen mağlupların ve çaresizlerin

davranışdır. Kur'an'da Hz. Nuh'un rabbine şöyle hitab ettiği nakledilir: **“Rabbim dedi, ben kavmimi gece gündüz davet ettim. Fakat ben davet ettikçe onlar benden kaçtılar. Gelin Allah günahlarınızı bağışlasın diye her ne zaman davet etsem dinlememek için parmaklarını kulaklarına tıkadılar, benimle iletişimi kesmek için üzerlerine elbiselerini örttüler. Bu tutumlarında direndiler. Beni sürekli hafife aldılar”** (Nuh 71/5-7).

Eğer düşünce ve inanç doğrunun ve gerçeğin ifadesiyse o düşüncenin karşısında yanlışın savunulması ve taraftarlarını uzun süre tutabilmesi mümkün değildir. Doğruyu ve gerçeği ifade eden her düşünce ve inanç kısa vadede değilse bile uzun vadede yanlış ve sahteye karşı galip gelecektir. **“De ki hak geldi batıl yıkılıp gitti. Zaten batıl yok olmaya mahkumdur”** (İsra 17/81). Mealindeki ayet hakkı ve doğruyu savunanların karşısında sahtenin ve yanlışın ebediyen devam edemeyeceğini açıklamaktadır. Her düşünceyi dinlemeye ve tartışmaya açık oluş özgüvenin sonucudur. Düşünceye düşünceyle karşılık veremeyenler ya pasif direnmeye veya baskıyla susturmaya ve sindirmeye çalışırlar. Bu aslında çaresizliğin dışı vurmasından başka bir şey değildir.

“Eğer kulumuza indirdiğimiz Kur'an'ın Allah sözü olduğu hakkında şüphe varsa onun surelerinden birine benzer bir sure meydana getirin ve bunun için Allah'tan başka güvendiklerinizin hepsini yardıma çağırın, iddianızda haklıysanız” (Bakara 2/23). Mealindeki ayet kendine özgüvenin ifadesidir. Kendine özgüveni olan aykırı düşüncelere karşı baskı uygulamaz. Çünkü buna gerek duymaz. Düşünceye yasak koyma ve baskı uygulama aslında yenilmişliğin ve zaayıflığın sonucudur.

Sözünü ettiğimiz bu ayetlerin bütününden çıkan sonuca göre kimse düşüncesinden ve inancından dolayı suçlanamaz. Bir inancı kabul ettirmek için zorlanamaz. Kimse düşünce ve inancını açıklamaktan alıkonamaz. Hiçbir kişi veya topluluk kendi düşüncesini kendi inancını veya düşüncesini kabul ettirmek için baskı yapamaz. Düşünce ve inanç hür irade ile kabul edilgi takdirde düşünce ve inanç olarak nitelenebilir.

Zorla kabul ettirilen düşünce ve inanç düşünce ve inanç olarak nitelenebilir. Düşünce ve inanç kişiliğin ve kimliğin temel öğelerindedir. Bu nedenle kişinin düşünce ve inancını yaşamasına ve açıklamasına engel olunması kişilik haklarına, temel insan haklarına tecavüzdür. Ancak kişiler ve toplumlar düşüncelerini ve inançlarını başkalarına zorla kabul ettirmek üzere baskı uygulamaya kalkıştıkları takdirde artık düşünce veya inançtan söz edilemez, baskı ve eylemden söz edilir. Eylem ise duruma göre suç olarak nitelenebilir ve cezai bir yaptırım söz konusu olabilir.

Sünnette Düşünce ve İnanç Özgürlüğü

Düşünce ve inanç özgürlüğünün Sünnetteki yansımasının doğal olarak Kur'an'dakinden farklı olmadığını görüyoruz. Eğer doğru zaptedilmiş, doğru nakle-

dilmiş ve doğru yorumlanmışsa Sünnetin Kur'an ile aynı hükmü ve aynı espriyi taşıması tabiidir. Hz. Peygamberden Kur'ana aykırı ne bir söz söylemesi, ne bir davranışta bulunması ne de gördüğü aykırı bir davranışı tasvip etmesi düşünülemez.

Hz. Peygamber düşünce ve inancından dolayı hiçbir kimseyi veya hiçbir toplumu suçlamamış, düşüncesinden ve inancından dolayı hiç kimseye baskı yapmamış ve cezalandırmamıştır. düşünce boyutunda kalmak koşuluyla kendisi ile tartışan herkesi ikna etmeye çalışmıştır. Kendisi ile tartışan kimselere karşı sert davranmak isteyen ashabına müsaade etmemiştir.

Bu bağlamda İslam'ın kılıç dini olduğu, kılıçla yayıldığı şeklindeki anlayışın ve cihat fikrinin bir taraftan Kur'an metniyle, diğer taraftan Hz. Peygamber'in uygulamalarıyla birlikte değerlendirmesi önem arz etmektedir. Eğer İslam kılıç diniyse, kılıçla yayıldığı fikri doğruysa, İslam kendini kabul ettirmek için saldırganlıktan ibaret bir cihadı kendine ilke edinmişse bu takdirde İslam'da inanç ve düşünce özgürlüğünün bulunduğu iddiası temelsiz kalır.

Müslümanlara karşı saldırgan olmadıkları sürece Hz. Peygamber hiçbir kabile veya aşiretle sırf Müslüman olmadıkları ve İslam'ı kabul etmedikleri gerekçesiyle savaşmamıştır. Esasen Müslümanlarla tevhit akidesini benimsedikleri için savaşmamış, onları memleketlerinden sürüp çıkarmamış ya da Müslümanlarla savaşan veya onları memleketlerinden sürüp çıkaranlara yardımcı olmamış olanlarla ilişkileri karşılıklı ilkesine göre dostluk ve barış çerçevesinde sürdürmek bir Kur'an emridir.

Bu konuyla ilgili olarak Kur'an'da şöyle buyrulur: **“Allah sizinle dininiz nedeniyle savaşmayan ve sizi yurtlarınızdan çıkarmayanlara iyilik yapmanızı ve onlara karşılıklılık ölçüsüne göre adaletli davranmanızı yasaklamaz. Çünkü Allah adaletli olanları sever. Allah yalnız sizinle dininiz nedeniyle savaşanları, sizi yurtlarınızdan çıkaranları, ve çıkarılmanız için onlara yardım edenleri dost edinmenizi yasaklar. Kim onlarla dost olursa işte zalimler onlardır”** (Mümtahine 60/8-9) âyette adaletli olanları Allah'ın sevdiğinin vurgulanması Müslüman olmayanlarla ilişkilerde dostça davranışlara karşı dostluğun bir prensip olduğu açıkça ifade edilmektedir. Hz. Peygamber'in Müslüman olmayan kabile ve aşiretlerle ilişkileri bu çerçevede yürütmüş olduğu basit bir siyer tetkikiyle kolayca kanıtlanabilir.

Hz. Peygamber'in bu ilkeye uygun olmayan, saldırganlık olarak nitelenebilecek hiçbir savaşının bulunmadığına tarih şahittir. O'nun bütün savaşları ya gerçekleşmiş bir saldırıya karşı savunma veya fiilen başlatılmış bir saldırı hazırlığına karşı önlem olarak yapılmıştır. Başka bir ifadeyle Hz. Peygamber'in yaptığı bütün harpler, savaş kaçınılmaz olduğu takdirde zorunlu olarak kabul edilen bir varolma kavgasıdır. Kafirlerle karşı bütün imkanları kullanarak, din yalnız Allah'ın oluncaya, fitne tamamen ortadan kalkıncaya kadar, savaşmayı, Müşriklerin yakalandıkları yerde öldürülmelelerini, Harem civarından sürülüp çıkarılmalarını emreden savaş ayetleri saldırgan olanın saldırganlığının sona erdirilmesi, başka bir ifadeyle barışın sağlanması için zorunlu olarak kabul edilen savaş hukukuyla ilgilidir. Savaşa özendirmeye değil, başlamış bir savaşı başarıyla bitirmeye yöneliktir.

Savaşla ilgili bütün cihat ayetleri Müslümanlara karşı yönelmiş fiili bir tehdit ve tecavüzü bertaraf etmek üzere nazil olmuşlardır. Harp hukukunu ve savaşın kurallarını tanzim etmektedirler. Hz. Peygamber'in savaşları bu prensibin hayata geçirilmesinden başka bir şey değildir. Bedir, Uhut ve Hendek savaşları hep müdafaa savaşlarıdır. Medine'deki Yahudi Kaynuka ve Nadir oğullarının sürgün edilmeleri, Kurayzalıların elebaşlarının katledilmeleri Medine sözleşmesine aykırı olarak iç savaş çıkarmaya kalkışmaları ve düşmanla işbirliği yapmaları nedeniyledir. Hayber seferi Medine üzerine bir hareket için Hayberlilerin hazırlık yapmakta oldukları haberinin alınmasıyla gerçekleşmiştir. Mekke'nin fethi Kureyşliler ve müttefiklerinin Hudeybiye barış antlaşmasına aykırı olarak Müslümanlara saldırımları nedeniyle olmuştur. Huneyn seferi de keza Mekke'nin fethinden hemen sonra Müslümanlara karşı başlatılan saldırı nedeniyle yapılmıştır. Tebuk seferi ise Kuzey Araplarının Bizansın kışkırtmasıyla Medine aleyhine birleşmekte oldukları haberinin alınması nedeniyle yapılmıştır. İrili ufaklı diğer askeri hareketlerin tümü ya fiili bir tecavüzü püskürtme veya gerçekleşme aşamasında olduğu yönünde alınan doğrulanmış istihbarat üzerine gerçekleştirilen savunma nitelikli sefer veya savaşlardır.

Hz. Peygamber'in kendini savunmaktan, varlığını korumaya çalışmaktan başka bir amacı olmayan savaşlarının İslam'ın kılıçla kabul ettirilmesi, inanç üzerine baskı kurulması olarak nitelenmesi bir haksızlık ve bir yanlıştır.

Temel İlk Barış

Bu değerlendirmeler sonucunda İslam'ın düşünce ve inanç üzerine baskı kurmadığı, düşünce ve inanç olarak kaldığı, tevhit akidesine yönelmiş bir tehdit veya eyleme dönüşmediği sürece inançların özgürce yaşanabilmesine ve düşüncelerin ifade edilebilmesine bir engel yoktur. Bu anlamda İslam dünyasıyla gayri müslim dünya arasındaki ilişkilerde temel kural barıştır. Savaş ise kaçınılmaz olduğu takdirde kabbullenilmesi gereken kural dışı bir durumdur, ya da kural dışılığın kuralıdır.

Cihat

Eğer uluslar arası ilişkilerde temel ilke barış ise kıyamete kadar devam edeceği ifade edilen cihat anlayışını nasıl açıklarız? Cihat teriminin zihinlerde savaşı çağrıştırması yanlış bir şartlanmıştır. İslamın kılıç dini olduğu, kılıçla yayıldığı değerlendirilmesi de yanlıştır. İslamın savaş ve kılıçla yayılabileceğini düşünmek Kur'an'ın temel espirisine ve Hz. Peygamber'in uygulamalarına aykırıdır.

Yukarıda meallerini verdiğimiz ayetlerde uluslar arası ilişkilerde müteakabiliyetin esas olduğunu, din için hiçbir kişi ve gruba baskı yapılamayacağını, dileyenin iman edebileceğini, dileyenin kendi dininde kalabileceğini belirten ayetlerle Hz. Peygamber'in savaşlarının hiçbirinin saldırganlık olarak nitelenemeyeceğini birlikte değerlendirdiğimizde cihadın savaş anlamında bir prensip olmadığı sonucuna varmak zor olmaz.

Esasen cihat ilahi kaynaktan geldiği şekiliyle duru tevhit akidesinin insanlığa iletilmesi için yapılacak her türlü cehd ve gayretin cadıdır. Cihatta prensip kesinlikle savaş değildir. Cihatta prensip tevhit akidesini kabule insanları ikna çabasıdır. Herkes gücüne göre bu ortak çabaya katkıda bulunmalıdır.

Cihadın savaştan ibaret bulunmadığı Kur'an'da açıkça ifade edilmiştir. **“İman edip hicret edenler, Allah yolunda mallarıyla, canlarıyla cihat edenler”** (Enfal 8/72; Tevbe 9/20) mealindeki ayetlerde cihadın savaştan ibaret bulunmadığı açıklanmaktadır. Bir başka ayette **“Fakat Peygamber ve onunla beraber inananlar mallarıyla canlarıyla cihat ettiler”** (Tevbe 9/88) buyurulmaktadır. **“Mü'minler ancak Allah'a ve rasülüne iman eden, ondan sonra asla şüpheye düşmeyen, Allah yolunda mallarıyla ve canlarıyla savaşanlardır”** (Hucurat 49/15); **“Mü'minlerden mazeretli olanlar dışında oturanlarla, malları ve canlarıyla Allah yolunda cihad edenler bir olmaz”** (Nisa 4/95); **“Mallarınızla ve canlarınızla Allah yolunda cihad edin”** (Tevbe 9/41) mealindeki ayetler cihadın sadece kılıçla yapılmayacağını tekrar tekrar ifade etmektedirler.

“Allah yolunda hakkını vererek cihad edin” (Hac 22/78) ayeti de cihadın yere ve zamana göre nasıl yapılması gerekiyorsa öyle yapılmasını kısa ve öz olarak ifade etmektedir. Bu kapsamda cihat faaliyetine ilim ehli ilmiyle, ekonomik varlığı olanlar ekonomik katkılarıyla, sağlığı ve becerisi olanlar hizmetleriyle cihat faaliyetine katkıda bulunurlar. Bu türlü cihat insanları duru tevhit akidesinin gönüllere huzur veren, insanlığa mutluluk ve barış getiren iklimini içine ikna ederek çekebilme çabasından başkası olamaz. İslamın başlangıcından bu yana bu metoda uygun cehd ve gayret içinde olmuş tebliğci mücahitler olagelmıştır.

İslamın Yayılmasında Kılıç ve Tebliğ Karşılaştırması

İslam dünyasını fetihlerle kazanılmış ve İslam'a tebliğ ile kazandırılmış kesim olarak ikiye ayırarak farklı açılardan bir karşılaştırma yapabiliriz. Bu iki kesimi iki ayrı tablo olarak mukayese ettiğimizde olumlu görüntülerin tebliğ ile ulaşılmış kesimde mevcut olduğunu görürüz. Olumlu görüntü olarak nitelediğimiz bu ayrıncı özellikleri dört başlık altında toplayabiliriz:

1- Tebliğ ile İslama kazandırılmış kesimin fetihle kazanılmış kesime göre daha geniş bir coğrafyaya yayılmış olduğu görülür. İslam'ın tebliğle ulaştığı Bengal, Malezya, Endonezya, Filipinler, Kuzey sahil şeridinin altından Güneye Ekvator çizgisinin altına kadar Afrika Kıtası, kısmen Orta Asya kesimi fetihlerle ulaşılan yörelerden daha geniş bir coğrafya oluşturmaktadır.

2- Tebliğ ile ulaşılan yörelerdeki Müslüman nüfusun fetihle ulaşılan yörelerdeki Müslümanlardan daha fazla olduğu görülür. Tebliğ ile İslam'a kazandırılmış nüfus içine Avrupa, Amerika, Avustralya, Çin ve diğer Uzak Doğu Müslümanlarını da katmamız gerekir.

3- Fetihle ulaşılan yörelerde başlangıçtan itibaren, mezhep kavgalarının, iç çekişmelerin, isyan hareketlerinin sürekli olageldiğini gördüğümüz halde tebliğle ulaşılan yörelerde insanların İslamı gönülden benimsemiş olmaları nedeniyle buralarda bu tür olumsuzluklar gözlenmemiştir. bu kesimdeki Müslümanlar inançlarında daha samimi ve Müslümanlara karşı daha sıcaktırlar. Fethedilen yöre halkı fatihleri istilacı olarak görürken tebliğle kazanılan yöre halkı kendilerini İslamla tanıştıran öncülerini birer uyarıcı, evliya ve kurtarıcı olarak görmektedirler.

4- Fetihle kazanılan ve yüzlerce yıl bir İslam ülkesi olarak kalmış olan oldukça geniş bir coğrafya kaybedilmiş ve İslam ülkesi olmaktan çıkmıştır. Müslümanların bu yörelerden atılıp çıkarılması sırasında pek çok kan dökülmüş, göz yaşı akıtılmış acılar çekilmiştir. Buna mukabil tebliğle kazanılan kesimin insanları İslamı gönülden benimzedikleri için İslamın bu yörelere yerleşmesi kesin ve kalıcı olmuştur.

Bu açık tablonun değerlendirilmesinden sonra Müslümanlığın kılıç dini olduğu, kılıç zoruyla yayıldığı iddiasının temelsiz kaldığı görülür. İslam duru tevhit akidesinin sıcaklığı ve cazibesıyla gönülleri fethederek yayılmıştır. İslam tarihi boyunca Müslüman hükümdarların zaman zaman birbirleriyle, zaman zaman gayri müslim krallarla yaptıkları savaşları Kur'an'da ifadesini bulan cihat müessesesiyle karıştırmamak gerekir. Bu savaşlar çoğu kere cihangirlik emelleriyle yapılmış egemenlik kavgalarıdır. Bu savaşları vuku buldukları çağın ve o günkü siyasetin koşullarında değerlendirmek gerekir.

Bu savaşların cihat olarak adlandırılması tartışılır. Çünkü savaş boyutuyla cihat yukarıda mealini verdiğimiz ayetlerin (*Mümtehine 60/8-9*) işaretiyle saldırganlık niteliği taşıyamamalıdır. Saldırgan olan ve savaşı kaçınılmaz kılan karşı taraf olmalıdır. Karşı tarafın saldırgan olması da tek başına o savaşın cihat olarak adlandırılmasına yetmez. Bu saldırının Müslümalara dinleri ve inançları nedeniyle yapılmış olması gerekir.

İrtidat ve Hükümü

İrtidat, bir Müslümanın inancını kaybederek başka bir dine geçmesi veya tanrı tanımaz olmasıdır. Müslümanken başka bir dine geçmiş veya tanrı tanımaz olmuş kimseye mürted denir. Mürtedlere tekrar Müslüman olması telkinin yapılması, eğer İslama dönmeyi kabul etmezse öldürülmeleri gerektiği fıkıh tarihi içinde epey taraftar bulmuş bir görüştür. Bu görüş "dinini değiştireni öldürün" (Hadis Ansiklopedisi, Çeviri Prof. Dr. İbrahim Canan, V,139) hadisiyle temellendirilmeye çalışmıştır.

Bu hadisin sıhhati kabul edilir ve fukahanın anladığı gibi yorumlanırsa, düşünce ve inanç özgürlüğü konusunda delil oluşturan onca ayet ve bu ayetlerin hayata geçirilmesinden itibaren onca Sünnetle çelişkiye düşülmüş olur. Diğer taraftan başka dinden bir kişinin Müslüman olmasını alkışlanırken, bir Müslümanın başka bir dine geçmesini öldürülmeyi gerektirecek bir suç olarak görmek büyük bir çelişki ve komik bir çifte standart olur.

Konuya Kur'an açısından baktığımızda kişinin irtidadından dolayı ancak rabbina karşı hesap vereceği sonucunu çıkarıyoruz. Kur'an'da mürted için uygulanacak dünyevi bir ceza öngörülmemiştir. Sadece Müslümanken işlediği Allah'ın hoşnutluğunu kazandıracak amellerinin kendisine bir yarar sağlamayacağı ifade edilir. Kur'an'da irtidatla ilgili müteaddit ayetler mevcuttur. Birkaçının mealini verelim: **"Sizden kim dininden döner ve kafir olarak ölürse, onların yaptıkları işler dünyada da ahirette de boşa gider. Onlar Cehennemlikler ve orada devamlı kalırlar"** (Bakara 2/217);

"Şüphesiz ki doğru yol belli olduktan sonra arkalarına dönenleri şeytan sürüklemiş ve kendilerine boş ümitler vermiştir" (Muhammed 47/25);

"Ey iman edenler! sizden kim dininden dönerse bilsin ki Allah onların yerine başka bir topluluk getirecektir. Allah onları sever, onlar da Allah'ı severler. Onlar Mü'minlere karşı alçak gönüllü, kâfirlere karşı onurludurlar. Bunlar Allah yolunda cihad ederler. Hiçbir kınayıcının kınamasına aldırılmazlar. Bu Allah'ın dilediğine verdiği bir lutuftur. Allah'ın lufu ve ilmi geniştir" (Maide 5/54) mealindeki mürtedlerle ilgili bu ayetlerden çıkan ortak hüküm İslamı terketmiş kişilerin sorumluluklarının Allah'a karşı olduğudur. Bunlar için cezai bir yaptırım belirlenmemiştir.

Gerçi hadislerin Hz. Peygamber tarafından söylenmiş olduğu konusundaki bilgi kesin bir bilgi değilse de, dinini değiştirenin öldürülmesini emreden hadisin Kur'an'la çelişkili olduğunu söylemek yerine tarihi vakıa içinde yorumlayarak Kur'an'la paralellik sağlanması mümkündür. Siyer literatürü içinde irtidat olayarı ve mürtedlerin faaliyetleriyle ilgili detaylı bilgiler mevcuttur. Hz. Peygamber zamanında ortaya çıkan irtidat olayları özellikle I. Halife Hz. Ebu Bekir döneminde önemli bir iç problem olmaya devam etmiştir.

Hz. Peygamber'in bir süre vahiy katipliğini yapan sonra irtidat edip tekrar Hıristiyan olan ve mensubu bulunduğu Neccaroğulları arasına dönerek Hz. Peygamber'in yalancı olduğunu iddia eden mürted, Kuba Mescidi karşısında Dırar Mescidi'ni inşa ettirerek Müslümanları bölmeye, Mekkeli müşriklerle Romalılardan yardım alarak Medine üzerine yürüyerek bir ordu oluşturulmasını sağlamaya çalışan Ebu Amir, Müslümanları işkenceyle öldürten Yemen'li Esved b. Ka'b el-Ansî, Necd'li Müseyleme el-Kezzab gibi örnekler gözününe alındığında Hz. Peygamber döneminde pasif bir mürted örneğinin bulunmadığı görülür. Esved ile Müseyleme fitnesi ancak I. Halife Hz. Ebu Bekir döneminde ortadan kaldırılabildiği görülmüştür.

Hz. Peygamber döneminde başlayıp Hulefa-i Raşidin döneminde devam eden irtidat olayları siyasi otoriteyi zayıflatan, birliği bütünlüğü tehdit eden boyutta bir isyan hareketi olarak görülür. Hz. Peygamber'in **"dinini değiştireni öldürün"** emriyle bu eylemcileri kasdettiği açıktır. Ashab da bu emirle bunların kasdedildiğini anlamıştır. Hz. Peygamber'in sözkonusu emriyle ya içerde fitne çıkaran veya düşmanlara katılarak onlara güç kazandıran hainleri kasdettiği anlamını çıkarmak doğaldı.

Çünkü inancını kaybetmiş olmakla birlikte kendi işiyle meşgul, Müslümanlarla barışık olarak yaşamak isteyen pasif bir mürted örneği yoktu. Bunlar Müslümanların birliğini bozabilecek güçte ciddi ve fiilen ortaya çıkmış bir tehdit oluşturuyordu. Nitekim Hz. Peygamber'in vefatından sonra bu tehdidin ortadan kaldırılabilmesi için yetmiş hafızın şehit olduğu Yemame Harbi gibi çok şiddetli bir iç savaşı göze almak zorunda kalmıştır.

Mürtedlerin öldürülmesiyle ilgili hadisi, tarihi vakıaları dikkate alarak eylem boyutunda ele aldığımız takdirde öldürme emrinin düşünce ve inançtan dolayı değil eylemden dolayı verildiği sonucunu çıkarırız. Başka bir ifadeyle burada kişiler düşünceleri veya inançları nedeniyle değil, içerde ve dışarda Müslümanların birliği ve bütünlüğüne yönelik ihanet biçiminde ortaya çıkan eylemleri nedeniyle cezalandırılmaktadırlar. Zaten bir inanç ve düşünce kendini zorla kabul ettirmeye kalktığı andan itibaren artık düşünce ve inanç olmaktan çıkmış olur. Bu haliyle o düşünce ve inanç olarak nitelenemez. Ortaya koyduğu şiddetin çeşidine göre cinayet, soygun, suikast, kundaklama ve terör olarak tanımlanır. Bu eylemleri ortaya koyanlar da eylemleri nedeniyle cezalandırılırlar. Hanefilerin mürted kadın olursa öldürülmez görüşünün temelinde yatan da yalın irtidadın öldürme nedeni olamayacağı mantığıdır.

İslam tarihi boyunca nadir de olsa tasavvufî ve kelamî düşüncelerinden dolayı küfre girdiği gerekçesiyle bazı fikir adamlarının öldürüldüğü tarihi kayıtlara geçmiştir. Bu kişilerin öldürülme nedenleri arasında bazı siyasi mülahazaların olabileceği ihtimalini gözardı etmemekle birlikte olaya kişisel çıkarlar, rekabet ve bağnazlık nedeniyle birtakım fukaha ve kadıların öncülük etmiş olmaları da mümkündür. Fukahanın içinde buldukları çağın sosyal ve siyasi şartlarının da yönlendirmesiyle geliştirdikleri teorik doğmaları bir yana bırakarak düşünce ve inanç özgürlüğü konusunu İslami bilgilerin temel kaynağı olan Kur'an ve Sünnet bütünlüğü içinde ele aldığımızda bu konuda tam bir serbestiyet bulunduğunu görürüz. Sosyal huzurun bozulmasına neden olacak düşüncesiyle yöneticileri, dini dejenere edecek endişesiyle bağnaz din adamlarını korkutan düşünce ve inançların, eğer varsa yanlışını ve zararını gidermenin tek ve etkin yolunun düşünceyle karşı çıkma olduğu hem Kur'an'da hem Hz. Peygamber'in hayatını dolduran Sünnetinde açıkça görülmektedir.

Prof. Dr. Hayrani ALTINTAŞ (Komisyon Başkanı) – Efendim, Hamza Beye teşekkür ediyorum.

Şimdi sıra bendenizin tebliğinde, Başkanlığı arkadaşlarıma bırakarak kürsiye geçiyorum.